

kölcsi, nem kell öszve zavarni ezzel — erköltsős, mellyet a' szokás mindég rossz értelemben vesz. p. o. erköltsős leány, nem azt teszi jó erköltsű, hanem inkább rossz erköltsű akaratos leány.

Izlés tudománya (Aesthetica). A' deák névnel jobb a' Magyar. Mert ez jobhann kiteszi azt a' tudományt, melly azt adja elő, mit hagyhat helybenn a' jó izlésű ember a' mesterségekbenn; mind a' mellett, hogy egy kevés kétséges értelmű, de a' deák még inkább. Szépség tudományának nem fordítom; mivel az Aesthetica nem tsak a' Szépről, hanem a' Fellengősről's a' t. is tanít.

Nevelés tudománya (Paedagogica).
Igazgatás tudománya (Politica).

A' magyar jobb a' kétséges értelmű deák szónál.

„Si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti: si non, his utere mecum”.

Ercsey Dániel,

4.

A' Berzeviczyek' Nemzettségének Előideje *).

„Ea virtutis est vis, ut senescere aut intermori nequeat; quin etiam praeclara hominum

*) Több ilyen, helyesen kidolgozott, és rövid történeti előadásait a' nevezetesebb Familiáknak kedvesen vejénde

facinora, quae ab hac veluti radice, seu stirpe oriuntur, decus obtinent sempiternum, atque immortale”. — Ezen szavai egy Diplomának, a’ mellyel II. Ferdinánd Császár 1559-ben Pütkös havának 30-dikán, megújította az akkor már 350. esztendőtol ólta virágzott Berzeviczy Familiának nemesi czímerét, legalkalmasabban ’ szolgálhatnak e’ jelen való értekezésnek homlok írásául, és egyszer’smind úgy nézettethetnek, mint a’ Szerző’, czéljának magyarázatja. A’ ki régen hamuvá váltt, férjfiaknak érdemeit, időtársainak elejbe terjesztvén, és valamelly egygyes Familiának történeteit felvilágosítván, az egész Haza’ Históriaját is igyekszik gazdagabbítani, az bizonyosan nagyon különbözik mind a’ bérért dolgozó Panegyristától, mind pedig a’ hitvány Stemmagraphustól.

Rudger, a’ traditio szerint Tiroli születésű Nemes, elvette feleségül II. András Király’ Hitvesének egyik udvari Dámáját, a’ ki szint’ úgy külföldi eredetű lévén, a’ Királynéval eljött vala Magyar Országba. Ezen udvari Dámának testvére, Adolf, mint Szepesi Prépost, különb-féle követségeken, mind a’ Pápai, mind pedig más udvaroknál, sok érdemet szerzett volt magának, és sok nevezetes, életének veszedelmével is öszve kaptsoltt szolgálatok által, megnyerte a’ Királyné’ testvéreinek, úgymint Berthold Kalocsai Érseknek, és a’ Bambergi Püspöknek gráciáját. Mind ezen érdemeknek megjutalmaztatására, András Király 1200-ben nékie, és testvéreinek, úgymint Rudger feleségének ajándékozott egy Szepes Vármegyében, a’ Poprad vize’ és a’ Tátra’ hegyei’ tájékán fekvő vidéket, a’ melly már az előtt a’ Bambergi Püspöknek volt conferálva, most pedig ettől Adolf Prépostnak által engedődött. Ama Rudger, a’ ki a’ Német Tiroli-

hól a' Magyarba ment által, első tör'söke a' Berzeviczyek' familiájának, és azon vidék, a' mellyen nem sokára Kakas-Lomnicz, Hunszdorf és Ó-Leszna még most fenn álló helységei, valamint az 1560-ban megint elpusztultt Meklär nevezetű falu felépültek, annak legelső jószága volt, a' melly mindazonáltal későbbi Királyi Adományok által sokfeleképen öregbedett. Magában foglalja, a' Karpatus' allyán lévő keskeny, de szép sík mezőn kívül, a' Karpatus' legmagasabb tetejét, (az úgy nevezett Lomniczi tetőt), és a' Kolbach' víz-omlásai miatt nevezetes két felette romantikus völgyeket, a' mellyeket Rudger' tizenötödik unokája, a' most élő Berzeviczy Gergely, legelőször leirt, és a' tudós világgal megesmértetett. A' Poprádon túl pedig elterjed Zsákócz' helységének, (most a' Csáki Gróf' birtokának) határáig.

Rudgernak maradtak két fiai, a' kik az Oklevelekben Comes Hermannus alias Polanus, és Comes Ricolphus de Scepus nevezetek alatt fordulnak elő. Ezeknek kérelmére IV. Béla Király 1246-ban megerősítette az András Király' 1200-ban költt Adományát. Mind a' kettő pedig, IV. László' háborús idejében mint derék vitéz jelessé tette magát, és híven állott a' Király' részéről. Polán Győr várának ostromlásakor hordozván a' Király' zászlóját, nagy sebet kapott, a' melly által keze haszonvehetetlené lett. Egy Gergely nevezetű párt-ütő ellen, (Gergey filius Pauli) viaskodván, Polán fija Rikolf elvesztette életét. Szepes Vármegyében lévő Marcel várának, a' mellyet egy Lóránd nevű párt-ütő elfoglalt volt, ostromlása alkalmatosságával, Rikolf és Polán testvérek fogságba estek. Ezen hív szolgálatoknak jutalmául László Király 1278-ban nekik ajándékozta Farkasfalu és Pokaj helységeit Szepes Vármegyében, de azoknak helyébe, az annak előtte, Polánnak ajándékozott

Daman, (Dományóc) helységét, mint Szepesvárhoz tartozandót, vissza vette.

Hermann' maradékinak a' tizenötödik Századnak elején magva szakadott; a' Comes Ricolphus pedig az ő fiai, úgy mint Joannes de Lomnicz, és Ricolphus de Tarkő által, törösök atya lett a' Berzeviczei és Tarczai két familiának, a' mellyek közzül amaz még most is virágozik, ez pedig 1556. esztendő tájban Tarczay Györggyel kiholt.

Voltak ama Comes Rikolfnak több fiai is; a' kik között az akkori időben Kokosnak neveztetett Gallus kiváltképen megérdemli familiájának hálás emlékezetét. Az ő neve mái napig is él, Kakas Lomnicz' helységének, és egy mellette lévő most is Koks rétének neveztetett rétnek nevében. A' Kokos Mester érdemeit elő számlálja egy 1307-ben költt Oklevél, mellynek erejével I. Károly Király néki ajándékozta Sztráska, (akkor Eör) helységét, a' melly most a' nem régen kiholt Grádeczi Horváth Stansith Nemzettségnek asszonyi maradékaihoz tartozik. Ott mondatik, hogy Kokos elejétől fogva Károly Királyhoz tökéletes hűséggel viseltetvén, a' Csehektől elfoglalt Szepesvárnak ostromlásánál 32. szolgát, és két atyafiát vesztette el, maga pedig halálosan sebesedett meg; hogy Esztergom' várának ostromlásánál a' Király' szemei előtt újjonnan sebet kapott, és ugyan ott két szolgája köhánnyások által elesett. — Az új keresménynek, úgymint Eör' helységéhez tartozó földeknek egy részét, Kokos ajánlotta a' Dunajecz melléki Karthusianusok Kalastromjának, de Rikolf bátyja nem sokára vissza, váltotta. — 1313-ban Kokos, és testvére Lomniczi János, Lándok' helységét oda engedték a' Mehovitáknak, ezek pedig cserékepen nékiek adták Komlóst Sáros Vármegyében. Utoljára Ju-

dux Montanorum de Schemniczbánya lett, és némlévén gyermeke, minden jószágait, a' Dunajecz melleki nevezetes birtokkal egyetemben, Rikolf és János testvéreinek testálta; melly végső intézetet Károly Király 1327-ben helyben is hagyott.

Más egy fija a' Comes Ricolphusnak, Henrik, férjfi magzat nélkül megholt, leánya pedig Anna, Szepes várának Várnagyához, Ferenczhez, ment ferjhez, ennek 1322-ban törvényes negyed, vagy is quartalium fejében, Szalok helysége adódott.

Az említett Tarkői Rikolf Mester is, a' Tarczai familiának tör'söke, derék vitéz volt. Azon csatában, a' mellyben Károly Király Kassa' tájékán Trencsini Máthéval megütközött, diadalmasan bajnokoskodott a' Király' oldalán. Annakutána mint vezére egy Magyar hadi csoportnak elment a' Lengyel Király' segedelmére, a' hol is sikeresen munkálódott a' háború ditsőséges kimenetelére; „unde”, úgy mond az 1336-diki Oklevél, „idem Magister Ricolphus toti Genti nostrae Hungaricae odorem bonae famae reportavit”.

A' Familia' birtoka már 1326-ban, Sáros, és Szepes Vármegyében nagyon nevezetes volt. Még 1317. előtt, Berzevicze mezővárosa felépült és ugyan csak 1317-ben Lumniczi János egy Grünwald nevezetű erdőt népesített, a' mellyből a' mint látszik, a' mostani Balásvágás' helysége vette eredetét. — 1343-ban János és Rikolf, valamennyi testvérek közzül már csak egyedül életben lévén, véghez vitték, a' Sáros Vármegyei jószágoknak osztályát, és az által örökre határozták meg a' két ágnek, úgymint a' Tarkőinek, és a' Lomniczinak, (vagy is Berzeviczeinek,) birtokát. Tarkő várát Rikolf már az előtt építette vala; János fija Mihály mintegy 1350-ben, magának is Berzeviczén várát épített egy dombon a' Sz. Qui-

rin' templomának által ellenében: es az ólta a' Berzeviczy név ezen ágnak maradott tulajdona.

Lomniczi János' fiai közzül, a' Lándoki Préposton Rikolfon kívül kiváltképen három nevezetes: Henrik, Mihály és Berzeviczei János.

Henrik' fija Péter, 1425-esztendő körül Királyi Fő Tárnok Mester volt; fiatal korában sokáig hadi szolgálatot tett, és egynehány esztendőig török fogságban is volt. Sigmond Király 1425-ben neki ajándékozta Jamnik helységét. Ugy látszik, hogy ő építette a' Magyar históriában nem esmérletlen Dunajecz várát-is, (most Nedecz, a' Dunajecz vize mellett,) mert fija János, Dunajecz' vára Örökösének neveztetik, (haeres Castri Dunajecz) Ugyan ezen Jánost Schwarznak-is hívták, hihetőképen azért, mivel a' Dunajecz mellékén temerdek fekete erdőséget, és az ott való falukban német lakosokat bírt, a' kik későbbben Lengyel és Tót népeknek oda engedték helyeket. Ugyan csak ezen Joannes Schwarz de Berzevicze, haeres Castri Dunajecz, a' többi közt 1439-ben Albert Királytól adományúl nyerte Agárd helységét Nógrád Vármegyében, de abban sok háborogtatást szenvedett, annyira hogy kéntelen volt, ellenségeinek hatalmatoskodásai ellen, 1446-ban az Ország' Rendjeihez, (az Interregnum alatt,) és 1461-ben Mátyás Királyhoz folyamodni. Meghalt 1470-esztendő' táján, mag nélkül; jószágait az alkori hatalmas Dynasta Zápolya Imre foglalta el, nem gondolván az Attyafiai' ellenmondásával. A' Kakas Lomniczi templomban el van temetve, a' hol emlékkövéen találtatik a' Berzeviczi familia' czimere, ezen felírással: „Hic obüt Egregius Vir, Dominus Johannes Schwarz, de Berzevicza, anno Domini 14.” — A' két utolsó szám elolvashatatlan.

Lomniczi Jánosnak második fija, Mihály, valamint feljebb láttuk, Berzevicze várának alkotója, őse (proavus) volt egy Istvánnak, a' ki a' familia okleveleiben Stephanus Pohárnoknak neveztetik. Ezen István 1425-ben 'Sigmund Királytól megnyerte azt az engedelmet, hogy Erk nevű falujában, Heves Vármegyében, erős várat építhessen. — 1453-ban László Király neki és Atyafijainak ajándékozta Séegh helységét ugyan csak Heves Vármegyében. Testvérjének fija, Leonhard, kinek nevét még most is viseli egy Leonhardsburg nevű mező a' Rakas Lomniczi határban, 's a' ki még 1479-hen élt, utolsója volt a' maga línéájának: elkeseredvén azon akadályok miatt, a' melyeket familiója' tagjai pazérlásának ellenére vetettek, valamennyi jószágát elzálogosította; 's ez egy más után a' Tökölyi, és Rueber Grófok, a' Királyi Fiscus, és Késmárk Városának kezére került, a' mellytől csak nem háromszáz esztendő's perlekedések után, a' familia csak 1751-ben, még pedig nevezetes áldozatokkal, nyerhette vissza.

Ekképen kihalván Berzeviczy Henrik és Mihály' maradékai, Lomniczi János' valamennyi fiai közül egyedül Berzeviczei Jánosnak maradékai maradtak fenn: János' unokájának két fijaitól, Jakabtól és Sztaniszlótól, (Leonhárd' időtársaitól,) származnak mind eggyig a' Berzeviczy familiának mostan élő tagjai. Sztaniszló 1480-táján, második feleségétől fogadott két gyilkostól megsebesítettvén, ez után ötöd napra meghalt.

A' közös Berzeviczei Vár, a' Husszíták' kezébe esett volt, azoktól Rozgonyi Sebestyén, (elsőben Fő-Lovász mester és Királyi Hadivezér, azután Erdélyi Vajda,) foglalta vissza, és 400. arany forintért által engedte Berzeviczy István-

nak, a' Staniszló' testvérjének. Ez még jobban erősítette azt, és 1458-ban Mátyás Királytól oltalmazó levelet nyert, mellynél fogva azt addig bírta, valameddig atyafijai költségét meg nem térítették, és a' hadi veszedelem el nem mult.

A' Lomniczi Curia Jakab bírtokában maradván, ennek unokáji János és Kristóf 1525-ben, egy esztendővel a' Mohácsi ütközet előtt, II. Lajostól szabadságot nyertek arra, hogy azon Cúriát erős várrá változtathassák, a' melly fenn is állott a' tizenyolczadik századnak közepéig, azután pedig romlandó állapotban lévén, egy szép, és az újjabb izléshez szabott épületnek engedte helyét.

Tárkö' vára, mellynek bírtokában még 1455-ben V. László Király megerősítette a' Tarczai ágat, az utolsó Tarczaynak, Györgynek, a' Zápolyai háborúban 1556. körül történt halála után, az ahhoz tartozandó jószágokkal együtt a' Desseöffy familia kezeire került, a' mellynek maradékai, Szirmay Grófok, még most is bírják. Egy részét mindazonáltal a' Tarczai Jószágnak úgy mint Kakas-Lomnicz és Hunszdorf helységekben, való portiókat, annak első keresője Deseöffy János 1566-ban testálta rokonjának Bolday Katalinnak, először ugyan Székely Pál' azután Semsey György', hitvesének, a' kinek mind két ágon lévő maradéki, Maximilián Császárnak 1569-ben költt adományának erejével, mai napig is bírják azon részeket.

Ezen értekezésnek bérekesztéséül legyen még szabad egy olyan férjfiuról is emlékezni, a' ki házának fényét és ditsőségét a' külfölddel is meg esmértette. — Kristóf fija, Berzeviczei Márton fjalatkorában Nádasdy Tamás Nádorispánynak Titoknokja, 1559-ben magának és egész familiájának számára szerzette régi Nemességének meg-
erő-

erősítését, és czimerének megújítását, később mint hites Jegyző a Magyar Udvari Cancelláriánál szolgált, 1563-ban Maximilián Császártól Aulae familiáriszá fogadtatott, utoljára mint Erdélyi Cancellárius Báthori István Fejedelem' és Lengyel Király' szolgálatjába ment által, és azt Lengyel Országba is kísérte, a' hol Ritternek, Dondanghi Bárónak és Stargardi Kapitánynak kinevezetvén, 1596-ban Böjt elő havának 16-kán megholt, és 1596. Sz. György' havának 30-kán Moszekben eltemettetett. 1577-ben Albert Fridriktől és 1585-ben Fridrik Györgytől Brandenburgi Márkgrófkótlól, adományúl nyert vala egy Burkus-orzági Leistenau vagy is Risnov nevű jószágot, melynek birtokát Sigmond Lengyel Király is mint fő Uralkodó megerősítette. Fijai János és Kristóf 1613-ban, Magyar Orzági jószágait eladták legközelebbi attyokfijainak. János 1645-ben megholt, egyetlen egy leánykát hagyván maga után, 's ez is 1646-ban attyát a' sírba követte. Számos adósságai miatt, özvegye kéntelen vólt 1653-ban eladni Lengyel és Burkus jószágait, és így a' Berzeviczy név Lengyel Országban ugyan elenyészett: de Magyar országban mai napig ezen régi Nemzettség virágozik, és az újabb időkben is sok jeles embereket szült, *) a' kik minden némű talentomokkal és érdemekkel, magokat, nemzettségeket, hazájokat fényesítették, de a' kiknek érdem oszlopot emelni, ezen értekezésnek határán kívül vagon.

*) A' többek közt a' most élő Berzevitzy Gergelyt, a' ki mind Tudományáról, mind jó szivéről, mind munkás Hazafiúságáról minden igaz Magyar előtt eléggé esméretes, és főképen a' háladatos Külföld által tiszteltetik, és Berzevitzy Pált, Al Tárnok Mestert